

A Criminological Study of International Crimes in Light of the Theory of Social Forms

 Mohammad Faraji ¹

1. Corresponding Author, Assistant Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Faculty of Law and Political Sciences, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran. Email: mohammad.faraji@atu.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Received: 1 November 2025
Revised: 6 January 2026
Accepted: 12 January 2026
Available Online: 12 January 2026

Keywords

Social Forms, Sociation, Conflict, International Crimes.

Abstract

Despite being among the most pressing issues confronting contemporary human society, international crimes have, for understandable reasons, received relatively little attention within criminological studies. The present study seeks to provide a criminological analysis of such crimes. Methodologically, this analysis is grounded in Georg Simmel's theory of social forms, according to which the forms of sociation and conflict, along with their constituent elements, are theoretically explained in light of psychological and historical contexts. This theoretical framework offers an analytical foundation for understanding the emergence of international conflicts. The central concept derived from this analysis is the formation of a mental world in which the "self" is regarded as superior—on historical, national, racial, religious, or sectarian grounds—leading to the perception of the "other" as inferior. Consequently, an objective world of intolerance emerges, resulting in the denial, elimination, and violation of the other's territory, identity, and physical and psychological integrity, culminating in the commission of international crimes. This theoretical framework helps explain the criminogenic dynamics behind, inter alia, the First and Second World Wars, the conflicts in Yugoslavia and Rwanda, and the genocidal acts committed against the Palestinian people.

Cite this article: Faraji, M. (2025). A Criminological Study of International Crimes in Light of the Theory of Social Forms. *Criminal Law Doctrines*, 22(29), 273-306. <https://doi.org/10.30513/cld.2026.7704.2205>

© The Author(s). Publisher: Razavi University of Islamic Sciences.

Extended Abstract

Introduction

In criminological literature explanations of crime have largely been framed within theoretical traditions associated with Karl Marx and Émile Durkheim, with primary attention devoted to interpersonal crimes within a particular society. By contrast, the theoretical potential of Georg Simmel's thought has been less frequently employed in criminological analysis, particularly in the field of international crimes. Crimes such as genocide, crimes against humanity, war crimes, and aggression—now established concepts in international criminal law—cannot be adequately explained through individual-centered models (such as the “rational offender” paradigm) or reductionist biological and psychological accounts. These crimes emerge from complex interactions of historical, political, and cultural forces that materialize within structures of power and conflict. Simmel, by focusing on “social forms” and analyzing interaction as the foundation of social existence, provides a framework capable of transcending the individual–structure dichotomy. For Simmel, society is not an external coercive entity, but the product of interactive forces among individuals; norms, values, domination, and conflict arise through processes of interaction. On this basis, crime—even at the international level—may be analyzed as a particular form of interaction in which specific values and meanings become stabilized and ultimately objectified in the external world as violence and repression. Accordingly, this article seeks to analyze international crimes through the sociological foundations of Simmel's theory and to construct a criminological theoretical framework grounded in his conceptual apparatus.

Methodology

This study adopts an analytical and conceptual approach grounded in a systematic re-interpretation of Simmel's sociological theory. It aims to formulate a theoretical framework for the criminological analysis of international crimes in which the “subjective world” of actors (shared values and meanings) becomes manifested in an “objective world” (institutions, policies, and violent practices). The research first reconstructs Simmel's fundamental concepts, particularly the distinction between “form” and “content.” Within this framework, social forms such as sociability and conflict are identified as recurring structures of interaction, and their criminological capacities are examined. Subsequently, through an interdisciplinary criminological perspective drawing upon sociology, social psychology, and history, these interactional forms are extended to the domain of international crimes. The analysis proceeds on the premise that large-scale atrocities are not merely the result of individual decision-making, but rather the consequence of the stabilization of particular forms of interaction that acquire legitimacy within specific historical and political contexts. Emphasis is placed on the concept of the “unity of heterogeneous elements”—that is, the convergence of collective values, historical and cultural conditions, structures of conflict and domination, and processes

of meaning-construction that together generate the conditions for the emergence of international crimes.

Results

The findings of this study consist of the identification of two domains within human social interactions: the subjective (content) and the objective (form). This sociological distinction enables the criminological researcher to analyze the manner in which deviant and criminal behaviors emerge, insofar as such behaviors constitute objective phenomena that are shaped by underlying subjective processes and manifestations. Accordingly, an analysis of the content and form of social interaction—including interactions imbued with hatred and violence—based on Simmel’s sociological approach may serve as a theoretical framework for examining criminal behavior, even in relation to international crimes.

Conclusion

A Simmelian analysis demonstrates that international crimes can be understood as the objective crystallization of specific social forms of interaction. Domination and conflict, when institutionalized within political and bureaucratic structures, may evolve into systematic repression. Conflict, when legitimized as a means of preserving in-group unity through the elimination of the “other,” acquires the capacity to transform into genocide or ethnic cleansing. Likewise, loyalty—when detached from individual moral judgment—can normalize participation in collective violence. From this perspective, the objective world of killing, discrimination, and persecution reflects a subjective world shaped through social interaction. Consequently, the criminology of international crimes requires a micro-oriented yet non-reductionist analysis—one that begins with the examination of “social molecules” and culminates in the understanding of macro-structures of violence. In conclusion, Simmel’s theory of social forms offers a viable theoretical foundation for developing an interactional criminology of international crimes—one that moves beyond reductive explanations based on rational calculation or pathological deviation and instead focuses on the complex dynamics of values, norms, and forms of social interaction.

Acknowledgments

I would like to express my sincere gratitude to Professor Najafi Abrandabadi, who kindly reviewed earlier drafts of this article on multiple occasions and contributed significantly to its improvement.

مطالعه جرم‌شناختی جنایات بین‌المللی در پرتو نظریه اشکال اجتماعی

✉ محمد فرجی

۱. نویسنده مسئول، استادیار، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران. رایانامه: mohammad.faraji@atu.ac.ir

چکیده

جنایات بین‌المللی با وجود این‌که امروزه یکی از مسائل اصلی جامعه بشری‌اند، به دلایل قابل توضیحی کمتر موضوع مطالعه جرم‌شناختی بوده‌اند. موضوع این مقاله ارائه تحلیلی جرم‌شناختی برای این جنایات است. به لحاظ روش‌شناختی، این تحلیل بر نظریه اشکال اجتماعی گنورگ زیمل، جامعه‌شناس آلمانی، بنیان یافته، چندان‌که شکل‌های معاشرت و ستیزه و مواد تشکیل‌دهنده آن‌ها با ملاحظه زمینه‌های روان‌شناختی و تاریخی به شکلی نظریه‌مند تبیین شده‌اند. نتیجه آن‌که این چارچوب نظری بنیانی تحلیلی را برای توضیح چرایی پدیداری مخاصمات بین‌المللی پدیده آورده است. مفهوم اساسی برآمده از این تحلیل، شکل‌گیری جهان‌ذهنی برتر دانستن «خود» به دلایل تاریخی، ملی و نژادی یا دینی و مذهبی است که به فروتر دانستن «دیگری» و در نتیجه، پدیداری جهان‌عینی عدم تساهل و در پی، اقدام به نفی و حذف و تعدی به سرزمین، هویت و تمامیت جسمانی و روانی دیگری و ارتکاب جنایات بین‌المللی منتهی می‌گردد. نهایت آن‌که، این چارچوب نظری چگونگی پدیداری، برای نمونه، جنایات ارتکاب‌یافته در جنگ‌های جهانی و یوگوسلاوی سابق را توضیح می‌دهد.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۸/۱۰
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۱۰/۱۶
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۰/۲۲
تاریخ انتشار برخط: ۱۴۰۴/۱۰/۲۲

کلیدواژه‌ها

اشکال اجتماعی، معاشرت، ستیزه، جنایات بین‌المللی.

استناد: فرجی، محمد. (۱۴۰۴). مطالعه جرم‌شناختی جنایات بین‌المللی در پرتو نظریه اشکال اجتماعی. آموزه‌های حقوق کیفری، ۲۲(۲۹)، ۲۷۳-۳۰۶.

<https://doi.org/10.30513/cld.2026.7704.2205>

مقدمه

جرائم بین‌المللی کمتر موضوع تحلیل جرم‌شناختی بوده‌اند (Rothe & Christopher, 2009, p. 97)، چراکه جنایات بین‌المللی تا پیش از توسعه حقوق بین‌الملل جرم‌انگاری نشده بودند و در نتیجه، برخلاف جرائم عادی موضوع چنین تحلیلی قرار نمی‌گرفتند (نک: نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۶، ص. ۱۱-۱۲). از این نظر، تحلیل جرم‌شناختی جنایات بین‌المللی مسئله‌ای اساسی برای جرم‌شناسی است که با روش‌های مختلفی می‌توان به آن پرداخت: یک روش برای پاسخ به این مسئله اساسی، بهره گرفتن از نظریه‌های موجود جرم‌شناسی است. اما این روش چندان مناسب نیست (بانتکاس، ۱۳۹۷، ص. ۲۵)، زیرا اغلب جرائم میان‌فردی را توضیح می‌دهد، نه جرائمی که به‌طور گسترده و تحت تأثیر عوامل پیچیده ارتکاب یافته‌اند (رضوی فرد، ۱۴۰۴، ص. ۲۱۵). روش دیگر، استفاده از نظریه‌هایی است که دارای ابعاد انسان‌شناختی و جامعه‌شناختی‌اند و می‌توانند چرایی وقوع این جنایات را توضیح دهند. دانش جرم‌شناسی نیز خود ذاتاً بر طریق دوم مبتنا یافته است، چنان‌که از علوم مختلفی چون زیست‌شناسی، روان‌شناسی، جامعه‌شناسی، آمار، اقتصاد، سیاست و تاریخ بهره می‌گیرد تا بتواند چرایی وقوع جرم را توضیح دهد (Ayd n-Aitchison, 2014, p. 1). در این چارچوب، می‌توان از نظریه‌هایی که تعاملات انسانی را توضیح می‌دهند استفاده کرد؛ بی‌گمان جامعه‌شناسی نیز دانشی است که می‌تواند به این مسئله، یعنی علت‌شناسی جنایات بین‌المللی، پاسخ گوید، به‌ویژه نظریه‌هایی که نزاع و مخاصمه را به‌عنوان یکی از اشکال اجتماعی تحلیل کرده‌اند. در این خصوص می‌توان مشخصاً به تحلیل جامعه‌شناختی زیمل اشاره کرد.

در واقع، در تحلیل‌های جرم‌شناختی به اندیشه‌های زیمل اشاره نشده است (کرایب، ۱۳۹۹، ص. ۲۵۲). گئورگ زیمل^۱ (۱۸۵۸-۱۹۱۸ م. / ۱۲۳۶-۱۲۹۷ ش.)، جامعه‌شناس آلمانی، بر تعاملات فردی و اجتماعی تمرکز داشته است (Britannica, 2025, Accessed 7 September 2025). او از فرم و محتوا سخن گفته است، چنان‌که همه چیز در ماهیت اساساً تعاملی زندگی اجتماعی قرار دارد و رفتار متقابل انسان‌ها^۲ بنیان تمام تعاملات در زندگی اجتماعی‌اند، به‌گونه‌ای که برای فهم جامعه باید ماهیت این تعامل را فهمید (Damon, 2005, p. 111؛ نیز: کرایب، ۱۳۹۹، ص. ۲۵۱ به بعد). می‌توان جرم را نیز پدیده‌ای دانست که در جریان تعامل، میان انسان‌ها پدیدار می‌شود؛ گونه‌شناسی

1. Georg Simmel

2. des formes, du contenu et de l'action réciproque

3. actions réciproques des individus

و فهم ماهیت این تعامل‌ها و این‌که برآمده از کدام ساخت‌های تاریخی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی‌اند یا این‌که اساساً چگونه ممکن است خود باعث پدیداری این ساخت‌ها شوند، می‌تواند به فهم جرم، از جمله در سطح بین‌المللی کمک کند. به این ترتیب، تحلیل جامعه‌شناختی زیرمیل بنیانی است برای تحلیل جرم‌شناختی و توضیح این‌که چرا جنایات بین‌المللی به‌عنوان پدیده‌ای اجتماعی در «جریان تعامل انسان‌ها» پدیدار می‌شوند.

در واقع، از نظر زیرمیل، کار اصلی جامعه‌شناسی شناخت «فرم‌ها» یا «اشکالی» است که انسان‌ها برای اهداف و مقاصد خود از طریق تعامل با یکدیگر صورت می‌دهند (زیمیل، ۱۳۹۲، ص. ۲۴). جرم نیز پدیده‌ای اجتماعی است که در جریان تعامل‌های افراد شکل می‌گیرد و با تعیین شکل تعاملی افراد، می‌توان ماهیت و چرایی پدیداری آن را روشن ساخت. در چنین تحلیلی، شکل‌گیری اشکال اجتماعی بر اساس ارزش‌هایی بوده است که افراد خلق کرده‌اند؛ به‌ویژه آن‌که به باور زیرمیل، ارزش‌ها از هیچ‌جا نمی‌آیند مگر اذهان انسان‌ها (کرایب، ۱۳۹۹، ص. ۲۵۹). از این رو، به لحاظ روش‌شناختی، این مقاله با ابتنا بر تحلیل نظریه فرم‌های اجتماعی زیرمیل و استنتاج تفسیری از اجزای آن، در قالب مفهوم‌سازی «جهان ذهنی و جهان عینی»، به تحلیل مصادیقی از جنایات بین‌المللی پرداخته است، چنان‌که با چارچوب نظری جامعه‌شناسانه زیرمیل (جهان ذهنی و عینی) و صورت‌بندی مدل مفهومی صلح و ستیزه، عدم ارتکاب و ارتکاب جنایات بین‌المللی تحلیل شده‌اند.

جهان عینی نمود جهان ذهنی انسان‌هاست و جهان ذهنی انسان‌ها که با اشکال اجتماعی سنخ‌شناسی می‌شود، برآمده از تعامل افراد و ارزش‌هایی است که در جریان تعامل خلق کرده‌اند. بنابراین، اگر جهان عینی شماری از انسان‌ها در کشتار و آزار و تبعیض تعیین یافته است، باید در تحلیل چرایی پدیداری چنین جهانی، به شکل‌های اجتماعی سلطه و تضاد و محتوای آن‌ها توجه داشت و با ملاحظات جامعه‌شناختی، روان‌شناختی و تاریخی، چرایی شکل‌گرایی جهان ذهنی منتهی به جهان عینی پیش‌گفته را کشف کرد. زیرمیل به‌عنوان بنیان‌گذار جامعه‌شناسی خرد، با زبانی استعاری به میکروسکوپ اشاره داشته است (Bergmann, 2011, p. 130)، چنان‌که می‌توان گفت شناخت جامعه و روابط موجود در آن، از معاشرت گرفته تا تضاد و سلطه، مستلزم شناخت مولکول‌های (انسان‌ها) تشکیل‌دهنده آن و مکانیسم‌هایی (هنجارها و ارزش‌هایی) است که در جریان تعامل، میان خود آفریده‌اند. عوامل شکل‌دهنده محتوا یا جهان ذهنی

مختلف‌اند، از جمله «احساسات»، «نیازهای اولیه»، «ایدئولوژی» یا «تجربه»؛ توضیح چگونگی پدیداری این عوامل، چرایی پدیداری یک شکل اجتماعی معین یا جهان عینی را مشخص می‌کند. زیمل هر چیزی را که در افراد وجود داشته باشد، نظیر انگیزه، علاقه، هدف، تمایل و حالت روانی، که باعث تأثیر بر دیگران می‌شود یا تأثیری را دریافت می‌کند، محتوا نامیده است؛ بر این اساس، «هر پدیدار یا فرایند اجتماعی از دو عنصر تشکیل می‌شود که در واقعیت، جداناپذیرند: از یک سو، علاقه، هدف، یا انگیزه؛ و از سوی دیگر، شکل یا نحوه‌ای از تعامل میان افراد که از رهگذر آن یا به شکل آن، آن محتوا واقعیت اجتماعی کسب می‌کند» (زیمل، ۱۴۰۳، ص. ۱۳۰ و ۱۳۱).

بنابراین، تحلیل جرم‌شناختی مبتنیافته بر این بنیان نظری معطوف به بررسی انواع محتواها و شناسایی عوامل ایجادکننده آن‌هاست؛ فهم محتوا یا جهان ذهنی مستلزم فهم جامعه‌شناسانه است، یعنی فهم آنچه در جامعه جریان دارد و این نیز خود مستلزم فهمی تاریخی است تا منشأ جریان کنونی جامعه فهمیده شود. برای مثال، اگر فرم اجتماعی در یک جامعه معین ستیزه میان اقوام باشد، فهم این ستیزه مستلزم فهم احساسات، افکار و انگیزه‌های افراد این جامعه است به نوعی تحلیل در سطح مولکولی - میکروسکوپی، اما فهم این عوامل نیز مستلزم مراجعه به تاریخ برای فهم منشأ پدیداری این عوامل است. چنین رویکردی به فهم بهتر منشأ پدیداری محتوا، مثلاً نفرت قومی، و شکل اجتماعی مربوط، مثلاً ستیزه در قالب نسل‌کشی، کمک می‌کند. بنابراین، با فهم محتوا و لزوم کشف دلایل شکل‌گیری آن می‌توان به فهم شکل خاصی از تعامل اجتماعی رسید. با این فهم مقدماتی و ملاحظه چارچوب نظری برآمده از آن می‌توان با فرادیدی جرم‌شناختی و با طراحی یک مدل مفهومی از صلح و ستیزه، چرایی عدم وقوع جنایات بین‌المللی و همچنین چرایی وقوعشان را تحلیل کرد. به این ترتیب، بخش نخست مقاله به شکل اجتماعی معاشرت (صلح بین‌المللی) پرداخته و با اشاره به بنیان نظری آن، مصداق این سنخ از تعامل اجتماعی در سطح بین‌المللی را تحلیل کرده است. در مقابل، بخش دوم مقاله به همان ترتیب و به سبب محدودیت حجم مقاله صرفاً با اشاره به مصادیقی (جنگ‌های جهانی و مخاصمه یوگوسلاوی سابق)، که شامل ارتکاب جنایات بین‌المللی در سطحی گسترده بود، شکل بین‌المللی ستیزه (مخاصمه بین‌المللی) را بررسی کرده است.

۱. شکل بین‌المللی معاشرت

۱-۱. بنیان نظری

در یک استعاره ساده، انسان‌ها اتم‌هایی‌اند که با فعل‌وانفعال با یکدیگر، ماده یا شکل خاصی را شکل می‌دهند. گاه محتوای این فعل‌وانفعال نفرت است و گاه علایق اقتصادی، آرمانی، شهوانی، دینی، خیرخواهانه و...؛ برآوردن این علایق یا نیازها سبب پدیداری اشکال زندگی اجتماعی، از جمله شکل معاشرت است. جامعه بر اساس اشکال مختلف شامل شکل «با - دیگری»، «برای - دیگری» و «از - طریق - دیگری» در قالب‌هایی چون خانواده، انجمن، شورا، شرکت و دولت متحد می‌گردد. در واقع، انسان‌ها برای برآوردن نیازهایشان در روابط نسبی و سببی، انجمن‌ها و گروه‌ها، اجتماعات مناسبی، باندهای بزهکاری، مجامع بین‌المللی و جز این‌ها وارد معاشرت می‌شوند و متحد می‌گردند. جامعه مبتنی بر معاشرت با اوصاف شخصی و انگیزه‌ها و اهداف اعضایش شکل می‌گیرد؛ اوصاف و انگیزه‌هایی نظیر خیرخواهی، صمیمیت و دوستی و... (زیمِل، ۱۴۰۳، ص. ۲۴۹-۲۵۳). نکته بنیادین در تحلیل شکل اجتماعی معاشرت وجود گفت‌وگو و فهم متقابل است، چندان‌که گفت‌وگو لازمه یافتن اشتراکات است، به‌گونه‌ای که به کشف باورها و اعتقادات و انگیزه‌ها و اهداف مشترک و در نتیجه، به فهم متقابل کمک می‌کند (زیمِل، ۱۴۰۳، ص. ۲۶۰-۲۶۱). به همین سبب، در فهم علت‌شناسانه صلح که حاصل شکل معاشرت است یا حتی جنگ و جنایات بین‌المللی که حاصل شکل ستیزه است، باید به فهم «روابط یا تعاملات» نخستینی پرداخت که این باورها و انگیزه‌ها را شکل داده‌اند و در نهایت، منتهی به پدیداری صلح و نهادسازی‌های مرتبط به آن یا ستیزه و جنگ و پدیدارهای مرتبط با جنایات بین‌المللی شده‌اند. بر بنیان تحلیل زیمِل، به این پرسش‌های بنیادین می‌رسیم که شکل اجتماعی معاشرت چیست و چگونه پدیدار می‌شود. معاشرت از جمله به معنای «با هم زیست کردن، گفت‌و شنید با هم و مصاحبت و همدمی و رفاقت و زندگانی با هم» آمده است (دهخدا، مدخل معاشرت) و این معنا نمودار همان شکل «با - دیگری» زیمِل است. انسان‌ها به‌عنوان مولکول‌های تشکیل‌دهنده توده اجتماع به علل مختلف، شکل‌های مختلف «با - دیگری» نظیر گروه دونفره، انجمن، شورا، شرکت، دولت و مجامع بین‌المللی را ایجاد می‌کنند؛ امیال و غرایز طبیعی چون شهوت و تولیدمثل، نیاز عاطفی، نیاز به امنیت، نیاز به توسعه و همچنین نیاز به صلح، انسان‌ها و جوامع انسانی را به معاشرت می‌کشاند. معاشرت به‌عنوان شکلی از

تعامل، علت پدیداری بسیاری از هنجار و نهادهای اجتماعی است، حتی در سطح بین‌المللی، به‌گونه‌ای که نیازها و اهداف مشترک محقق گردند. حال، تفسیر جرم‌شناختی ما از این تحلیل جامعه‌شناختی آن است که وجود معاشرت به معنای عدم تقابل و وجود همگرایی است، چراکه افراد و جوامع بر اساس گفت‌وگو و کشف اشتراکات و در راستای تأمین منافع مشترکشان وارد تعامل می‌شوند.

از دید جرم‌شناختی، می‌توان دو پرسش یا فرض اساسی را به میان آورد:

یکم. فرض چرایی عدم وقوع انحراف و جرم: محتواهای معاشرت چه هستند و چگونه به شکل اجتماعی معاشرت (تساهل و همگرایی) منتهی می‌شوند؟

دوم. فرض چرایی وقوع انحراف و جرم: محتواهای معاشرت چگونه از میان می‌روند و منتهی به ستیزه (تقابل و نفی دیگری) می‌شوند؟ پاسخ بنیادین، به «کشف» یا «ایجاد» نقاط اشتراک و تنظیم تعامل مبتنی بر معاشرت بر اساس آن‌ها یا «کشف» یا «ایجاد» نقاط افتراق و تنظیم تعامل مبتنی بر ستیزه بر اساس آن‌ها بازمی‌گردد. برای توسعه بیشتر تحلیل جرم‌شناختی شکل اجتماعی معاشرت باید مصادیق مختلف آن را مفهوم‌سازی کرد و سپس محتوای هر یک را تحلیل نمود، نظیر معاشرت زوجین (عدم خشونت خانگی)، معاشرت دو غریبه از قبیل همسایه یا دو رهگذر (عدم توهین، عدم ضرب و جرح و...)، معاشرت دو قوم یا نژاد یا قبیله (عدم نزاع دسته جمعی یا عدم نسل‌کشی)، معاشرت کشورها (عدم جنایات جنگی و تجاوز سرزمینی)؛ در اینجا به محتوای صلح و شکل تعیین‌یافته معاشرت (تشکیل اتحادیه) در اروپا اشاره می‌شود.

۱-۲. مصداق‌شناسی: صلح پایدار

اروپا به‌ویژه در چارچوب اتحادیه اروپا نشان‌دهنده معاشرتی است که بر اساس زمینه‌های مشترک اقتصادی و سیاسی شکل گرفته و تبدیل به قلمرویی از صلح و ثبات بین‌المللی شده است. این قلمرو که به‌عنوان قلمروی آزادی و امنیت و عدالت نیز شناخته می‌شود، جهانی عینی است که از جهانی ذهنی برآمده است؛ «تجربه» جنگ‌های جهانی اول و دوم، «فهم» ضرورت پایان دادن به آسیب‌های جنگ و ترویج صلح و همگرایی را محقق گرداند؛ آزادی، دموکراسی، برابری، کرامت انسانی، حقوق بشر، حاکمیت قانون و امنیت برای همگان، «ایده‌هایی» بنیادین در شکل‌گیری اتحادیه‌ای هستند که موجب ثبات اقتصادی و سیاسی و احترام به تکثر اروپایی شده و قلمرویی از صلح و امنیت را پدید آورده‌اند. وضع معاهدات مختلف از فردای جنگ جهانی دوم برای

همگرایی اقتصادی، سیاسی و حتی حقوقی، به ویژه معاهدات رم، سند واحد اروپایی، پیمان شنگن، معاهدات ماستخریت، آمستردام، نیس و لیسبون (Union européenne, Histoire de l'UE)، حاکی از ذهنیتی بود که دریافتی تاریخی از «تجربه» ویرانی جنگ‌های جهانی و «فهمی» بنیادین از ایده‌های بشردوستانه داشته است. مفاهیم بنیادینی که اروپا را شکل دادند خود برآمده از «فهم» و «ذهنیتی» اند که با «تجربه» آسیب‌های مخاصمه و درک مطلوبیت صلح، امنیت، دموکراسی و مفاهیمی نظیر حقوق بشر پدیدار شده‌اند.

بنابراین، شکل اجتماعی موجود در اروپا، یعنی معاشرت، را باید با محتواهایی که این شکل اجتماعی را صورت می‌دهند تحلیل کرد؛ می‌توان این محتواها را از یک سو، تجربه ویرانی جنگ‌های جهانی، و از سوی دیگر و به ویژه، بنیان‌های فکری عمیقی دانست که دموکراسی، صلح، امنیت، توسعه و حقوق بشر را ترویج داده و شکل دادن به روابط ملل بر اساس معاشرت را توجیه کرده و ممکن می‌دانند. مثال دیگری از شکل معاشرت بین‌المللی را می‌توان با همین تحلیل در مورد شکل‌گیری دیوان کیفری بین‌المللی نگریست، چندان‌که تجربه جنایات غیرقابل تصور در جنگ‌های جهانی اول و دوم، مخاصمات رواندا و یوگوسلاوی سابق و مواردی دیگر جز این‌ها و همچنین تأکید بر مفاهیمی نظیر وجدان بشریت و صلح و امنیت بین‌المللی (see: Rome Statute, Preamble)، که فهمی مشترک از آن‌ها وجود داشته، به ایجاد نهادی بین‌المللی برای پیگرد و دادرسی جنایتکاران ضرورت بخشیده و نهایتاً منتهی به ایجاد آن شده است. بنابراین، مصادیق عینی معاشرت در سطح بین‌المللی نظیر همگرایی‌های اقتصادی، سیاسی و حقوقی کشورها در اروپا یا همگرایی ملل برای ایجاد یک نهاد بین‌المللی برای مقابله با بی‌کیفرمانی جنایتکاران بین‌المللی، بر اساس محتوایی چون «تجربه» و پذیرش «مفاهیم» موافق با صلح و امنیت همگان است، صرف نظر از نژاد، ملیت، قومیت، مذهب یا هر عامل دیگری که ماده شکل دهنده به مخاصمه باشد. بنابراین، «تجربه» و «فهم» مشترک موادی اند که شکل اجتماعی معینی چون معاشرت را پدیدار می‌سازند.

«باور» یا ایدئولوژی نیز یکی از مواد شکل دهنده به اشکال اجتماعی است؛ مثلاً باوری تاریخی - مذهبی به سزاواری بر سرزمین، که نمونه‌ای پایدار از شکل ستیزه بین‌المللی را پدیدار کرده و موجب ارتکاب جنایات بین‌المللی شده است. در سوی مقابل، باور به صلح، مثلاً شکل اجتماعی معاشرت را در اروپا پدید آورده و موجب صلحی پایدار شده است. بنابراین، باور به

مفهوم صلح (جهان ذهنی) منتهی به روابطی صلح‌آمیز میان ملل می‌شود (جهان عینی). در واقع، با وجود دوره‌های نزاع و جنگ، صلح در اروپا ریشه‌های عمیقی داشته است، چندان‌که ریشه‌های مذهبی و فکری مشخصی، این موضوع را به یک فرهنگ تاریخی و منسجم صلح در اروپا مبدل کرده‌اند. نفی ستیزه و ترویج صلح در اندیشه مذهبی (مسیحی)، رنسانس، جنبش اصلاح‌طلبانه دینی، آرا و اندیشه‌های متفکران عصر روشنگری نمودی پررنگ داشته و یکی از مضامین اصلی باور و تفکر اروپایی بوده است، چنان‌که بنیان‌های صلح، انواع صلح و الزامات و اقتضائات صلح و از جمله نقد و رد تنگ‌نظری، مطلوبیت تساهل و مدارا و احترام به انسان و حقوق او فارغ از تعلقات ملی، نژادی، قومی یا مذهبی و تشکیل اتحادیه‌ای از ملل، به میان آمده و توجیه شده‌اند (کانت، ۱۴۰۴، ص. ۱۵-۲۰ و ۲۶ و ۳۶). در تفکر روشنگری، وجود صلح ضرورتاً منتهی به عدم مخاصمه و جنایاتی بین‌المللی چون جنایات جنگی و نسل‌کشی خواهد شد، چراکه روشنگری منحصر به ملیت، نژاد یا مذهبی خاص نیست و بهروزی بشر را در کلیت او می‌بیند و معتقد است: «خوشبختی هر فرد بدون خوشبختی تمامی افراد ممکن نیست» (جهانبگلو، ۱۳۷۴، ص. ۴۰ به نقل از کانت، ۱۴۰۴، ص. ۲۶).

صلح برآمده از فرهنگ مشترک یا درهم‌آمیزی علایق و منافع از طریق تجارت، صنعت، هنر و جز این‌هاست. از دیدگاه متفکرانی چون روسو، و برخلاف آنچه هابز باور داشت، انسان‌ها در وضعیت طبیعی صلح‌جویند و جنگ فقط در میان حکومت‌ها و به تعبیری، به سبب نداشتن منافع مشترک است. اراسموس نیز، به‌عنوان یک متفکر صلح‌طلب، اتحاد جامعه اروپا را از طریق ایجاد علایق و منافع و چشم‌انداز مشترک و نیز اراده خیر آن‌ها ممکن می‌دانست (کانت، ۱۴۰۲، ص. ۴۳-۴۴ و ۵۱ و ۵۴؛ نیز: Rummel & MacPhail, 2024; Abgrall, 2024).

بنابراین، وجود افتراق (سیاسی، فرهنگی یا مذهبی) و نداشتن منافع مشترک، امکان صلح را از میان می‌برد؛ از این نظر، می‌توان گفت تصلب سیاسی و اقتصادی و فرهنگی و عدم تعامل و تساهل در این زمینه‌ها موجب انشقاق جوامع انسانی و ایجاد مفاهیم تعارض‌آمیز «خود» [= من] و دیگری [= دشمن] و در نتیجه، پدیداری ستیزه و جنگ خواهد شد. با تحلیلی جرم‌شناختی می‌توان گفت صلح، یا به عبارتی، نبود ستیزه میان کشورها از جمله در قالب جنایات جنگی، حاصل وجود زمینه‌های مشترک فرهنگی و تعامل اقتصادی و سیاسی است، چندان‌که وجود منافع مشترک و بدهتِ ضرورت حفظ این منافع موجب صلحی پایدار خواهد شد؛ اروپا که

تجربه جنگ‌های بسیاری را در سده‌های متمادی داشته، در شکل کنونی خود نمودار افکار اندیشمندانی چون اراسموس، روسو و کانت بوده نشان می‌دهد که صلح پایدار از طریق تعامل، مدارا و تساهل امری ممکن است؛ می‌توان گفت شکل کنونی معاشرت - صلح در اروپا نتیجه تعیین یافتن همان اصول مقدماتی و قطعی کانت برای صلح پایدار است که به نوعی نمودار مفاهیم پیش‌گفته‌اند: «اصل منع مداخله»؛ «منع توسل به زور»؛ «ضرورت شکل‌گیری جمهوری و عبور از نظام استبدادی در نظام ملی»؛ «تشکیل جامعه بین‌المللی»؛ و «عدم دیگر - دشمن‌سازی» (کانت، ۱۴۰۲، ص. ۸۴، ۸۸، ۹۴، ۹۵، ۱۰۵ و ۱۰۷).

۲. شکل بین‌المللی ستیزه

۲-۱. بنیان نظری

ستیزه به عنوان علت وجودی یا تعدیل‌کننده گروه‌های ذی‌نفع، یکی از اشکال اجتماعی است. عواملی چون تنفر، حسادت، نیاز و میل، علت پدیداری این شکل اجتماعی هستند؛ ستیزه دوگانگی‌ها را برطرف می‌کند و خود شیوه‌ای برای رسیدن به نوعی وحدت است، حتی اگر منتهی به معدوم شدن یکی از طرفین ستیزه گردد. شعار «اگر صلح می‌خواهید، آماده جنگ شوید»^۴ نمودی از کارکرد شکل اجتماعی ستیزه است. عامل وحدت صرفاً هنجارهای منطقی، عینی، دینی یا اخلاقی نیستند، بلکه ستیزه یکی از عوامل هماهنگی و وحدت است؛ به‌طور کلی، عشق و نفرت، فضیلت و رذیلت، همکاری و رقابت و دیگر نمودهای ستیزه، گرچه متناقض‌اند، اما در واقع، در وحدتی با هم، در شکل دادن به شخصیت افراد، تعاملات انسانی و نظام اجتماعی نقش دارند (زیمل، ۱۴۰۳، ص. ۱۸۷-۱۹۰). ستیزه و تخاصم در جوامع انسانی از محو شدن تدریجی مرزهای درون گروه جلوگیری کرده است، چنان‌که حتی چنین تخاصماتی به شکلی آگاهانه برای تضمین بقای شرایط موجود پرورش می‌یابند. محو ستیزه نیز لزوماً به زندگی اجتماعی غنی‌تر و کامل‌تری نمی‌انجامد. در واقع، وجود ستیزه بخشی از مکانیسم طبیعی اجتماعی است؛ برای مثال، اگر ما توان شورش بر ضد استبداد و خودکامگی را نداشتیم، امکان از میان بردن حاکمان مستبد و خودکامه وجود نمی‌داشت و بدین سبب، ستیزه به انسان رضایت، مشغولیت و احساس رهایی می‌دهد. بنابراین، ستیزه نیز مانند معاشرت بخشی از مکانیسم اجتماعی است و به آن شکل

4. si vis pacem, para bellum

می‌دهد. ستیزه انسان را در زندگی جمعی حفاظت می‌نماید و فاصله‌هایی تولید می‌کند که بدون آن‌ها ادامه حیات ناممکن می‌شد؛ در واقع، مفاهیمی چون عشق، همدلی، وابستگی سیاسی، فرمان دادن و بردن به تنهایی جامعه را شکل نمی‌دهند، بلکه ستیزه و انزجار در وحدت با مفاهیم پیش‌گفته در حفظ جامعه نقش دارند (زیمل، ۱۴۰۳، ص. ۱۹۲-۱۹۵).^۵

بنابراین، ستیزه یک شکل از زیست اجتماعی و بخشی همیشگی از مکانیسم مناسبات انسانی بوده است که در زمینه‌های مختلفی پدیدار می‌شود، نظیر ستیزه زوجین، ستیزه خانوادگی نظیر ستیزه فرزندان، ستیزه دو غریبه نظیر دو راننده خودرو، ستیزه گروه‌های بزهکاری، ستیزه شرکت‌های تجاری، ستیزه حقوقی (دعاوی)، و ستیزه کشورها. بسیاری از هنجارهای اجتماعی و حقوقی به سبب کنترل ستیزه وضع شده‌اند؛ مثلاً ملاحظه حسادت به عنوان یکی از محتواهای ستیزه، سبب وضع قانون قدیمی یهودی منع ازدواج با دو خواهر بوده، حال آنکه اصل چندهمسری ممنوعیتی نداشته است، چراکه احساس حسادت در میان دو خواهر نیرومندتر است و می‌تواند موجب نزاع باشد (زیمل، ۱۴۰۳، ص. ۲۱۱). مثال متناقض‌نمای دیگر قواعد حقوق بین‌الملل بشردوستانه است، زیرا متضمن پذیرش وجود مخاصمه مسلحانه است (نک: ضیایی بیگدلی، ۱۴۰۱، ص. ۲۸)، اما در عین حال، هدف این قواعد تخفیف آثار ستیزه [= مخاصمه مسلحانه] به کمترین حد امکان و حمایت از نوع بشر است (فلک، ۱۳۹۵، ص. ۱۹). بنابراین، ستیزه یک شکل طبیعی از تعامل انسانی است که همواره وجود داشته است و تصور نبودش ممکن نیست. حال، ملاحظه محتوای این شکل اجتماعی می‌تواند به کار تحلیل جرم‌شناختی آید، چراکه ستیزه اغلب متضمن وقوع جرم است، نظیر توهین، ضرب و جرح، قتل و نیز جنایات بین‌المللی؛ بدین سبب، شناخت محتوای انواع ستیزه به فهمی نو از چرایی وقوع جرم می‌انجامد؛ برای مثال، محتوای ستیزه فردی یا خانوادگی منتهی به قتل با محتوای ستیزه گسترده منتهی به قتل یا کشتار، از جمله در قالب جنایت علیه بشریت یا نسل‌کشی، متفاوت است؛ یکی ممکن است به سبب محتوایی چون حفظ ناموس یا طمع برای کسب میراث مادی باشد و دیگری به سبب محتوایی چون انزجار که ممکن است به دلایلی نظیر کسب قدرت و رقابت بر سر منابع اقتصادی یا دلایل تاریخی دیگر ایجاد شده باشد. بدین سان، شناخت

۵. برای مطالعه کامل به منبع اصلی و عنوان Der Streit [= ستیزه] در صفحات ۲۴۷-۳۳۶ مراجعه شود:

Simmel, G. (1908). *Soziologie, Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaftung*. Leipzig, Verlag von Duncker & Humblot.

محتوای شکل اجتماعی ستیزه یک شناخت جرم‌شناسانه است که از دیدی جامعه‌شناختی، روان‌شناختی و حتی تاریخی، چرایی پدیداری ستیزه از جمله جنایات بین‌المللی را تحلیل می‌کند؛ در نتیجه، فهم انواع ستیزه و تحلیل محتواهایشان به یک علت‌شناسی جرم‌شناختی دقیق می‌انجامد و می‌تواند در شناسایی عوامل مؤثر در پدیداری هر ستیزه - جرم و نهایتاً در پیشگیری از جرائم ناشی از ستیزه مؤثر افتد.

۲-۲. مصداق‌شناسی: ستیزه پدیدار

در تحلیل جرم‌شناختی مصداق ستیزه و محتواهای آن‌ها، به نظر، مطالعه تاریخی مناسب‌ترین روش است، چراکه فهم عوامل پدیداری جنایات بین‌المللی از جمله جنایات رخ داده در جنگ‌های جهانی، در یوگوسلاوی سابق و رواندا و حتی جنایات بین‌المللی ارتکاب‌یافته اخیر بدون فهم عوامل تاریخی این جنایات ناممکن است. برای مثال، فهم جنایات جنگی یا نسل‌کشی در سرزمین‌های اشغالی مستلزم فهم «باوری» است که منتهی بدین اعمال جنایتکارانه شده است (Harrendorf: 2014, p. 231): «در آن روز خداوند با اورام [= ابراهیم] چنین عهد بست: این سرزمین را از نهر مصر تا نهر بزرگ، نهر پرات [= فرات]، به نسلت خواهم داد» (سفر پیدایش، فصل پانزدهم، آیه ۱۸)؛ از این نظر، در مواردی که میان ملل ستیزه جریان داشته باشد و منتهی به جنایات بین‌المللی گردد، می‌توان نبود اندیشه صلح و در عوض، وجود باورهای مولد ستیزه را در حداقل یکی از طرفین مخاصمه دید. وانگهی، رویکرد جرم‌شناسی تاریخی به‌عنوان رویکردی در حال ظهور (Channing, Tepperman, Accessed 28 August 2025)، با مطالعه تاریخی ستیزه، تبیین متفاوتی از جنایات بین‌المللی را مطرح می‌کند؛ در جرم‌شناسی که محل تقاطع یافته‌های علوم مختلف است، تاریخ نیز ضرورتاً دانشی مهم برای فهم بهتر پدیده‌های بزهکارانه است (Churchill, 2018, p. 3; Ystehede, 2025, p. 10)؛ چندان‌که چنین روشی بر واقعیت اتکا دارد و در مقایسه با مقولات نظری کلی و انتزاعی، منتهی به ارائه نظریه‌ای مبتنی بر واقعیت می‌شود و هر یک از موارد جنایات بین‌المللی را در زمینه خودش تحلیل می‌کند، نه آن‌که جرم‌شناس بخواهد با نظریه‌ای واحد یا یک الگوی نظری مشخص، تمام موارد جنایات بین‌المللی را تحلیل کند.

با توجه بدین چارچوب تحلیلی، می‌توان محتواهای مولد جنایات بین‌المللی را به صورت موردی تحلیل کرد. البته این رویکرد توان تحلیلی نظریات جرم‌شناختی موجود از جمله در

۶. کتابی نیز تحت عنوان جرم‌شناسی تاریخی تألیف شده است:

David Churchill; Henry Yeomans & Iain Channing. (2021). *Historical Criminology*. Routledge.

چارچوب جرم‌شناسی انتقادی و جرم‌شناسی جرائم حکومتی^۷ را نفی نمی‌کند، اما معتقد است چنین نظریاتی اصولاً با اتکا بر مقولات کلی و گزاره‌های منطقی از پیش صورت یافته نظریه مربوط، جرم موضوع تحقیق را تحلیل می‌کنند، ولی رویکرد مورد بحث این نوشتار، حرکتی معکوس دارد و با اتکا بر چارچوب منطقی نظریه اشکال، ابتدا محتوای مولد هر جرم یا جنایات بین‌المللی را با احصای موارد و به‌طور جزئی‌شناسایی کرده است و سپس آن‌ها را در مقوله منطقی نظریه جای می‌دهد. مثلاً داشتن قدرت سیاسی و نظامی فارغ از حاکمیت قانون و آزاد از پاسخ‌گویی مقوله یا گزاره‌ای کلی است که می‌تواند هر موردی از جنایات بین‌المللی را توضیح دهد. در مقابل، توضیح «چگونگی» «پدیداری» نفرت قومی، مثلاً در میان هوتوها و توتسی‌ها، یا منشأ باور به استحقاق قوم یهود بر سرزمین‌های فلسطینی، بنیان توضیح جرم‌شناختی بر اساس نظریه اشکال است، چراکه شناسایی محتواها گام نخست تحلیلی در شناسایی مقوله منطقی بعدی است، مقوله‌ای نظیر نفرت قومی یا تبعیض میان اقوام یا نفی و حذف قوم غیربرتر، چندان‌که به مقوله کلی و نهایی ستیزه به‌عنوان یک سنخ اجتماعی برسد. این رویکرد تحلیلی دقیق‌تر و جزئی‌تر است. از این نظر و با توجه به رویکردهای جامعه‌شناختی، می‌توان چگونگی تعامل افراد در سطح فردی و پدیداری ذهنیتی خاص در سطح گروهی و سپس، بر بنیان این ذهنیت، شکل‌گیری ساختاری (سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، نظامی) را نگرست که منتهی به کنش‌های معینی می‌شوند. برای مثال، اگر مرادۀ ذهنی افراد مبتنی بر تعریفی چون برتری نژادی باشد، در فرض ترویج و تسری این ذهنیت، ساختارهای جامعه، مثلاً ساختارهای سیاسی و نظامی، نیز مطابق آن شکل می‌گیرند و به آن ذهنیت عینیت می‌دهند. بنابراین، می‌توان از وجود یک دیالکتیک «کنش - ساختار - کنش» سخن گفت، چنان‌که در سطح میان‌فردی، کنش و تعامل افراد بر اساس محتواهایی مشخص، مثل «باور» به برتری خود بر اساس یک ویژگی معین، ذهنیت جمعی معینی را پدید می‌آورد، مثلاً فروتر بودن دیگرانی که فاقد آن ویژگی‌اند و توجیه نفی آن‌ها، که این نیز خود مولد ساختار اجتماعی معینی است که به کنش بعدی افراد شکل می‌دهد.

حال، به مصادیقی از ستیزه - جنایات بین‌المللی و محتواهای مولدشان اشاره می‌شود.

۷. بدین منبع نیز بنگرید: مجید قورچی بیگی، «جرم‌شناسی جرایم دولتی و غفلت جرم‌شناسی»، ص. ۹۲۹ در: علی حسین نجفی ابرندآبادی (زیر نظر) (۱۳۹۷)، دایرةالمعارف علوم جنایی حقوقی، کتاب سوم، تهران، بنیاد حقوقی میزان.

۲-۱-۲. ستیزه جنگ‌های جهانی اول و دوم

مواد تاریخی ستیزه‌های بین‌المللی جنگ‌های جهانی موضوعاتی‌اند که برساخته ذهنی حاکمان در زمینه‌ای تاریخی بوده‌اند: ضرورت توسعه قلمروی امپراتوری «خود» و تسلط بیشتر بر سرزمین‌ها و منابع مادی «دیگری»؛ افکار افراطی ملی‌گرایانه - نژادپرستانه و تسلیح نظامی برای حفظ «خود» در برابر «دیگری»؛ انشقاق گسترده قومی و مذهبی و باور به برتری «خود» و فروتری «دیگری»؛ احساس تحقیر و شکست «خود» توسط «دیگری». این مواد، درست همان‌طور که زیمل گفته است، جملگی از اذهان بشری آمده و برساخته ذهنیتی‌اند که در زمینه‌ای معین فهمی خاص از انسان و جامعه داشته است. کار جرم‌شناس بین‌المللی نیز بررسی این مواد شکل‌دهنده به ستیزه در زمینه تاریخی مربوط به خود است؛ در اینجا صرفاً در مقام تبیین مصداق، اشاره‌ای مختصر به موارد تاریخی می‌شود.

■ **جنگ جهانی اول.** در تبیین چرایی وقوع جنگ جهانی اول به عواملی مختلف اشاره شده است: **الف. سیاست استعماری.** در اوایل سده بیستم میلادی دولت‌های اروپایی در پی توسعه طلبی استعماری بودند و این سیاست آن‌ها را دچار تعارض با یکدیگر می‌کرد. با استمرار این سیاست، تنش میان این دولت‌ها، از یک طرف، (بریتانیا و فرانسه) و از طرف دیگر، آلمان، اتریش - مجارستان و امپراتوری عثمانی، تشدید شد و منتهی به شکل‌گیری قوای متحد (آلمان و فرانسه) و قوای مرکزی (آلمان، اتریش - مجارستان و امپراتوری عثمانی) گردید (Norwich Uni- [iversity, Accessed 10 September 2025](#)). پس، جرم‌شناسی بین‌المللی برای فهم تعارضی بین‌المللی که منتهی به جنگ میان ملل شد، باید ماده استعمار را بررسی کند و با مطالعه تاریخ سیاست ملل، چرایی پدیداری این ماده مولد ستیزه را تحلیل کند، چندان‌که بدین پرسش پاسخ گوید: کدام ذهنیت تعدی به سرزمین دیگر را توجیه می‌کند؟؛ تعدی‌ای که مستلزم تسلیح نظامی و توسل به زور و جنگ است.

ب. ملی‌گرایی افراطی. ماده دیگر، ملی‌گرایی بود، چندان‌که در حوزه بالکان صرب‌های اسلاویک به دنبال استقلال از پادشاهی اتریش - مجارستان و امپراتوری عثمانی و کنترل بوسنی و هرزگوین و تشکیل دولت متحد صرب بودند؛ با رو به زوال گذاشتن عثمانی، این ملی‌گرایی تشدید شد و منتهی به قتل مقام سلطنتی اتریش به دست یک صرب بوسنیایی گشت. قتل

آرشدوک^۸ [= مقام سلطنتی] اتریش به نام فرانترز فردیناند^۹ به دست گاوریلو پرنسیپ^۹ در ۲۸ ژوئن ۱۹۱۴ آتش جنگ جهانی اول را افروخت. او بدین سبب به قتل رسید که وارث امپراتوری اتریش - مجارستان بود. در روز قتل نیز او به ساراویوو رفته بود تا قوای مسلح امپراتوری را در بوسنی و هرزگوین بازرسی کند؛ بوسنی و هرزگوین پیش‌تر بخشی از امپراتوری عثمانی بود که در سال ۱۹۰۸ میلادی تحت تسلط اتریش - مجارستان قرار گرفته بود. پس از قتل فردیناند، پادشاهی اتریش - مجارستان به صربستان اخطار [= التیماتوم] داد، اما صربستان آن را رد کرد و این مسئله منتهی به اعلان جنگ پادشاهی با حمایت آلمان شد (Norwich University, Accessed 10 September 2025). پس، ملی‌گرایی ماده دیگری است که جرم‌شناسی بین‌المللی باید علل مؤثر در پدیداری اش، نقش رهبران سیاسی در ترویج و تشدیدش، آثار اصرار افراطی بر هویت ملی و تفکیک و تقابل آن هویت با دیگر هویت‌ها را بررسی کند.

پ. شکل‌گیری محورها یا اتحادهای نظامی. وجود محورهای قوا باعث می‌شد دو یا چند کشور متحد شوند و این امر متضمن اتحاد در برابر نیروهای متخاصم دیگر بود. در پیش از آغاز جنگ جهانی اول می‌توان بدین اتحادها اشاره کرد: اتحاد روسیه و صربستان؛ فرانسه و روسیه؛ آلمان، ایتالیا و اتریش - مجارستان؛ بریتانیا، فرانسه و بلژیک؛ ژاپن و بریتانیا. اتحاد فرانسه، بریتانیا و روسیه که در سال ۱۹۰۷ میلادی شکل گرفته بود، به عنوان اتحاد سه‌گانه، بیشترین انشقاق را پدید آورده بود، چنان‌که آلمان احساس می‌کرد این اتحاد تهدیدی جدی برای قدرت و موجودیت این کشور است. این اتحادها که باعث می‌شدند در تخصم، کشورهای متحد به کمک یکدیگر بیایند منتهی به شکل‌گیری دو جبهه جنگ جهانی اول شدند: قوای متحد شامل روسیه، فرانسه و بریتانیا، که ایتالیا و ایالات متحده آمریکا نیز به آن ملحق شدند، و قوای مرکزی شامل آلمان، اتریش - مجارستان، امپراتوری عثمانی و بلغارستان. در میان قوای مرکزی، آلمان به اتریش - مجارستان قول حمایت بی‌قید و شرط داده بود؛ از نظر تحلیل تاریخی، همین جبهه‌بندی قوا و حمایت علت تشدید جنگ به شمار می‌رفت و به همین سبب بود که آلمان عامل تشدید و استمرار جنگ جهانی اول شناخته شد و در نهایت به موجب معاهده ورسای، تمهیداتی تنبیهی برای این کشور مقرر گشت؛ همین مسئله نیز خود در بی‌ثباتی اروپا و آغاز جنگ جهانی دوم مؤثر بود (Norwich University, Accessed 10 September 2025).

8. the Archduke Franz Ferdinand

9. Gavrilo Princip

این مرور تاریخی مختصرِ اوضاع منتهی به جنگ جهانی اول نشان می‌دهد که عواملی چون توسعه طلبی استعماری، ملی‌گرایی و احساس حقارت، ایجاد محورها یا اتحادهایی که کشورها را به عنوان قوای نظامی متحد در تقابل با یکدیگر قرار می‌دهد و مسابقهٔ تسلیحاتی، جملگی باعث پدیداری ستیزه در سطح بین‌المللی شده‌اند.^{۱۰}

■ **جنگ جهانی دوم.** در تبیین چرایی وقوع جنگ جهانی دوم به عواملی مختلف اشاره شده است:

الف. استمرار منازعات جنگ اول. جنگ جهانی دوم میان نیروهای محور شامل آلمان، ایتالیا و ژاپن و نیروهای متفق شامل فرانسه، بریتانیا، ایالات متحدهٔ آمریکا و اتحاد جماهیر شوروی بود؛ برخی این جنگ را ادامهٔ منازعات حل‌نشدهٔ جنگ اول می‌دانند. در واقع، در ۱۹۳۹ میلادی آدلف هیتلر، دیکتاتور آلمان، در پی تجاوز و اشغال لهستان بود، در حالی که این کشور تضمین حمایت نظامی فرانسه و انگلستان را در فرض چنین حمله‌ای داشت. در این میان، آلمان برای دفع خطر اتحاد جماهیر شوروی، به سبب نزدیک شدن به مرزهای غربی‌اش، پیمان محرمانه‌ای با موضوع تقسیم لهستان امضا نمود و هیتلر نیز با این تصور که خطری از این جهت وجود ندارد، در ۳۱ آگوست فرمان حمله را صادر کرد؛ در مقابل، بریتانیا و فرانسه نیز در ۳ سپتامبر علیه آلمان اعلان جنگ کردند (Hughes, Royde-Smith, 2025, Encyclopedia Britannica)؛ با پذیرش این‌که این مخاصمات استمرار مواد مولد جنگ اول بودند، برای فهم علل جنایات ارتكابی در جنگ دوم، جرم‌شناسی بین‌المللی باید همان مواد پیش‌گفته را تحلیل کند.

ب. تسلیح نظامی شدید و عدم توازن قوا. تسلیحات نظامی قابل ملاحظهٔ آلمان نقشی تعیین‌کننده در تصمیم به آغاز جنگ داشته است؛ از این جهت، توسعهٔ نظامی را می‌توان شاخصی برای احتمال ورود یک کشور به مخاصمه دانست. در اینجا نیز تفکر ایجاد یک امپراتوری دیده می‌شود، چنان‌که آلمان هیتلری نیز به دنبال ایجاد یک امپراتوری قاره‌ای در تمام اروپا شامل بخش اروپایی اتحاد جماهیر شوروی و داشتن جایگاهی نظیر امپراتوری انگلستان و ایالات متحده بود؛ امتداد تعدی آلمان به اتحاد جماهیر شوروی نیز در راستای این سیاست کلان قابل تفسیر است. در واقع، باور نژادپرستانه و فهم هیتلر از قدرت سیاسی

^{۱۰} منبع زیر نیز علل آغاز جنگ جهانی اول را تبیین نموده و به مواردی چون ایجاد اتحادهای متقابل و مسابقهٔ تسلیحاتی اشاره کرده است:

Rasler, Karen, and William R. Thompson. (2014). *Strategic Rivalries and Complex Causality in 1914; The Outbreak of the First World War: Structure, Politics, and Decision-Making*, (Ed. Jack S. Levy and John A. Vasquez). Cambridge University Press. 65–86. Print.

باعث شد او در پی تصرف اروپا باشد. همچنین، باید به معاهده ورسای متعاقب جنگ اول اشاره کرد که باعث تحقیر سیاسی آلمان شده بود (Hughes, Royde-Smith, 2025, Encyclopedia Britannica). در نتیجه، تجربه تحقیر سیاسی - ملی پس از جنگ اول، تسلیح بی اندازه نظامی آلمان، تفکر فاشیستی و بیگانه سازی - دشمن سازی و نیز خود برتری بینی، در ترکیب با یکدیگر، باعث آغاز جنگ جهانی دوم شدند (Cartwright, 2024, World History Encyclopedia). "همچنین، در تحلیل های مربوط به علل وقوع جنگ جهانی دوم، به طور کلی به چند قطبی شدن اروپا و رشد افراطی گری اشاره شده است (Miller, 1988, p. 440-452). در اینجا نیز می توان به روشنی مواد تشکیل دهنده ستیزه را یافت: تفکری که خود را متمایز و برتر دانسته و این تفکر را تسلیح کرده است و دیگری را دشمن می سازد و در پی نابودی این دشمنی است که خود بر ساخته است.

۲-۲-۲. ستیزه یوگوسلاوی

مواد پدیدارکننده ستیزه های منتهی به جنایات بین المللی را اغلب باید در انشقاق های ملی، قومی، نژادی و مذهبی و پدیداری احساس بیزاری متقابل جست وجو کرد. مورد یوگوسلاوی در این چارچوب قابل تحلیل است. در واقع، اشاره ای کوتاه به تاریخ یوگوسلاوی نشان می دهد که در چه زمینه ای، تعارض های استقلال طلبانه پدیدار شده و منتهی به مخاصمه مسلحانه گشته است. در واقع، قلمروی یوگوسلاوی سابق در مجموع شامل صربستان، مونته نگرو، بوسنی و هرزگوین، کرواسی، مقدونیه شمالی و اسلوانی بوده و سه دوره متفاوت داشته است: پادشاهی یوگوسلاوی (پس از جنگ های بالکان در ۱۹۱۲ و ۱۹۱۳ میلادی و پایان تسلط امپراتوری عثمانی بر این قلمرو، از ۱۹۲۹ میلادی تا جنگ دوم جهانی)؛ جمهوری فدرال سوسیالیستی (از ۱۹۴۵ تا ۱۹۹۱ میلادی)؛ یوگوسلاوی سوم (از ۱۹۹۲ میلادی). پس از فروپاشی در دوره سوم و استقلال اسلوانی، کرواسی و مقدونیه، یوگوسلاوی شامل ۴۰ درصد مساحت پیشین و شامل تنها دو جمهوری صربستان و مونته نگرو بود که در سال ۲۰۰۳ میلادی نام یوگوسلاوی را کنار نهاد و نام صربستان و مونته نگرو را بر نهاد و در نهایت، در ۲۰۰۶ میلادی این اتحادیه نیز تجزیه گردید و دو کشور مستقل ایجاد شدند. در زمینه این اعلام استقلال ها، از جمله رأی بوسنیایی ها (مسلمان ها) و کروات ها به استقلال و

۱۱. برای مطالعه بیشتر درباره علل وقوع جنگ های جهانی نک:

Frank McDonough. (1997). The Origins of the First and Second World Wars. Cambridge University Press.

همچنین فشار آلبانیایی تبارهای کوزوو برای استقلال، جنگی‌های داخلی آغاز گشت (Lampe, 2025, Encyclopedia Britannica).

بنابراین، قلمروی یوگوسلاوی ترکیبی از شش جمهوری (بوسنی و هرزگوین، کرواسی، مقدونیه، مونته‌نگرو، صربستان و اسلونی) و دو سرزمین خودمختار کوزوو و وویودینا^{۱۲} در قلمروی صربستان بود که این‌ها نیز خود ترکیبی از گروه‌های قومی و مذهبی مختلف شامل مسیحیان ارتدوکس و کاتولیک و مسلمانان بودند. در چنین زمینه‌ای پس از فروپاشی کمونیسم و گرایش‌های ملی‌گرایانه در اروپای شرقی در دهه‌های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ میلادی، یوگوسلاوی دچار بحران‌های عمیق سیاسی و اقتصادی شد. رهبران سیاسی در چنین زمینه‌ای به دنبال حذف هویت واحد یوگوسلاویایی و تفکیک اقوام و مذاهب بودند. در پی، ابتدا اسلونی در ۱۹۹۱ میلادی اعلام استقلال کرد که منتهی به تقابل نظامی با ارتش یوگوسلاوی شد. کرواسی هم در همین تاریخ، اعلام استقلال کرد، اما به سبب وجود صرب‌های مخالف استقلال در کرواسی، منازعه میان کروات‌ها و غیرصرب‌ها از یک سو و صرب‌ها از سوی دیگر بسیار شدیدتر بود و تا ۱۹۹۵ میلادی ادامه داشت. منازعه در بوسنی و هرزگوین در فاصله ۱۹۹۲ تا ۱۹۹۵ میلادی از همه مرگبارتر بود؛ در اینجا اختلاف بر سر استقلال به ویژه به سبب مخالفت صرب‌ها با استقلال، منتهی به منازعه با غیرصرب‌ها از جمله مسلمان‌ها گردید. کوزوو آلبانیایی‌تبار نیز در فاصله ۱۹۹۸ تا ۱۹۹۹ میلادی در پی استقلال، با صرب‌ها وارد ستیزه و منازعه گردید (ICTY, Accessed 16 Sep- 2025). بنابراین، تأکید بر تمایز هویتی و وجود اختلافات ملی و نقش رهبران سیاسی در تشدید این اختلافات توضیح می‌دهد (Gangon, 1995, p. 179; Burg, 1996, p. 43) که چگونه قلمروهای مختلف یوگوسلاوی سابق وارد ستیزه شدند و جنایات بین‌المللی ارتکاب یافته‌اند؛ از نظر جرم‌شناختی، این ملاحظه نمودار اهمیت پیشگیری از تشدید اختلافات ملی، قومی و مذهبی است؛ عاملی که تکرار در موارد دیگر جنایات بین‌المللی نظیر نسل‌کشی در رواندا، نشان‌دهنده همبستگی این ماده ستیزه با پدیداری جنایات بین‌المللی است.

با مشاهده وقایع در یوگوسلاوی سابق و ملاحظه زمینه‌های اجتماعی، سیاسی و اقتصادی مربوط، می‌توان مواد محرک ستیزه را شناسایی کرد. جهان ذهنی و جهان عینی تأثیر متقابلی

دارند؛^{۱۳} ذهنیت انشقاق عینیت ستیزه را می‌آفریند. برساختگی زبان و فرهنگ و باور و در نتیجه فهم ساختگی متمایز بودن جماعات انسانی و مفهوم‌سازی خود/ما و دیگری/آنان، یا به تعبیر هاگان، انسانیت‌زدایی و ایجاد کردن جامعه قطبی شده (اتجیسون، ۱۳۹۷، ص. ۵۷ و ۵۹)، منتهی به ستیزه جمعی می‌گردد. بنابراین، تأکید بر تمایز صرب‌ها و غیرصرب‌ها و نیز به‌طور مشابه تأکید بر تمایز هوتوها و توتسی‌ها (در رواندا) و تلاش برای تمایز و استقلال و مرزبندی سیاسی و سرزمینی یا تسلط سیاسی، مواد محرک ستیزه و ارتکاب جنایات بین‌المللی در یوگوسلاوی و رواندا بوده‌اند؛ از این نظر، مثلاً ملی‌گرایی و قوم‌گرایی از موضوعات پژوهشی جرم‌شناسی جنایات بین‌المللی هستند، چندان‌که این مفاهیم با مشخصات گسترده همبستگی دارند (فردریش، ۱۳۹۶، ص. ۸۹). بدیهی است حفظ وحدتی تصنعی با منقاد کردن گروه‌های متکثر قومی، نژادی و مذهبی نیز ماده محرک نفرت و ستیزه میان این گروه‌ها خواهد بود. وانگهی، محیط و شرایط واقعی‌اش نظیر نژاد، زبان، فرهنگ و مذهب متمایز، ذهنیت متمایز بودن را می‌آفریند، اما این ذهنیت می‌تواند با محرک‌های مختلفی نتیجه‌ای متفاوت داشته باشد: پذیرش تکثر و تساهل یا نفی تکثر و اعمال سرکوب و تشدید و تعمیق انشقاق. در اینجا نقش رهبران سیاسی اهمیت بسیاری دارد، چنان‌که رهبران سیاسی و مذهبی با ارجاع به تاریخ و اشاره به برتری‌های قومی، ملی، نژادی، مذهبی و آرمان‌سازی‌های مرتبط با این موضوعات، ذهنیت ستیزه را پدید می‌آورند؛ ستیزه‌ای مستلزم نفی و حذف عوامل مقابل این برتری‌ها و آرمان‌ها.

نتیجه‌گیری

آنچه در این نوشتار در کانون توجه بود و دلالت‌هایی جرم‌شناختی دارد، اشکال اجتماعی «معاشرت» و «ستیزه» است؛ یکی محتوایی دارد که عدم ارتکاب جنایات بین‌المللی را توضیح می‌دهد و در مقابل، دیگری دارای محتوایی است که ارتکاب جنایات بین‌المللی را توضیح می‌دهد. فهم هر دو شکل، منتهی به فهمی جرم‌شناختی از چرایی عدم ارتکاب یا ارتکاب جنایات بین‌المللی می‌شود؛ محتوای مولد صلح (عدم ستیزه و عدم ارتکاب جنایات بین‌المللی) و محتوای مولد ستیزه (عدم صلح و ارتکاب جنایات بین‌المللی) ابعاد تحلیل جرم‌شناختی

۱۳. در تحلیل این موضوع، تحلیل بدیع و نظریه‌مند پر-اولوف ویکستروم [= Per-Olof Wikström] از تعامل متقابل محیط و ذهنیت، قابل توجه است. در این باره نک:

Roger Hopkins Burke. (2014). An Introduction to Criminological Theory, (Fourth edition). Routledge, p. 311.

اشکال اجتماعی‌اند. مدل مفهومی صلح و ستیزه بین‌المللی نمایانگر چرایی عدم ارتکاب یا ارتکاب جنایات بین‌المللی است؛ گرچه چنین مدلی بدیهی به نظر می‌رسد، اما بر اساس نظریه‌ای جامعه‌شناسانه مبتنا یافته است که توان تحلیل جرم‌شناختی جنایات بین‌المللی را دارد. به عبارت دیگر، این مدل مفهومی نشان می‌دهد که محقق جرم‌شناس چگونه می‌تواند صلح (عدم ارتکاب جنایات بین‌المللی) و ستیزه (ارتکاب جنایات بین‌المللی) را تحلیل کند و اساساً تحلیل خود را از کجا باید بیاغازد و چه موضوعاتی را باید بررسی کند.

مدل مفهومی صلح و ستیزه بین‌المللی

شکل ستیزه (مخاصمه)

محتوای مولد صلح: تساهل و مدارا و ... = جهانی ذهنی

تقابل/ نزاع = جهان عینی

شکل معاشرت (صلح)

محتوای مولد صلح: تساهل و مدارا و ... = جهانی ذهنی

همگرایی/ عدم تقابل = جهانی عینی

وانگهی، تحلیل جرم‌شناختی جنایات بین‌المللی مستلزم مطالعه‌ای ویرای نظریات موجود جرم‌شناسی است، زیرا این نظریات بر تحلیل جرائم میان‌فردی متمرکزند و نمی‌توان بر بنیان آن‌ها به توضیحی قابل اتکا در مورد جنایات بین‌المللی رسید. البته تحلیل جنایات بین‌المللی نیز در نهایت تحلیل رفتار انسان‌هاست و بدین جهت باید از علوم چون جامعه‌شناسی، روان‌شناسی و تاریخ بهره گرفت تا علل پدیداری چنین رفتارهایی را دریافت. کشتار وسیع انسان‌ها که در حقوق بین‌الملل به عنوان جنایات بین‌المللی تعریف شده است، نیازمند چنین رویکردی است؛ برای عملی ساختن این رویکرد، تحلیل جامعه‌شناختی زیمل، که خود با روان‌شناسی و تاریخ مرتبط است، ظرفیت تحلیلی قابل ملاحظه‌ای برای مشخصات و جنایات بین‌المللی دارد. مشخصات منتهی به جنایات بین‌المللی، در زبان زیمل، از سنخ ستیزه به عنوان یکی از قالب‌های نوعی روابط و مناسبات انسانی است. نکته کانونی در تحلیل این قالب جامعه‌شناختی، شناسایی مواد یا محتواهایی است که بدین سنخ موجودیت می‌دهند؛ تحلیل جرم‌شناسانه جنایات بین‌المللی نیز از همین جا آغاز می‌گردد. سیاست‌های استعماری و تجاوز به سرزمین‌های دیگر، ایجاد متحدان سیاسی رقیب، تسلیح و رقابت‌های نظامی، ملی‌گرایی افراطی و سیاست‌های تبعض‌آمیز علیه اقوام و مذاهب دیگر، مواد اصلی محرک ستیزه در

جنگ‌های جهانی اول و دوم، مخاصمات یوگوسلاوی و ... بوده‌اند. می‌توان تمام این مفاهیم را در یک مقوله کلی‌تر جای داد: «دیگر - دشمن‌سازی». این مفهوم علت‌شناسانه متضمن این است که «ما» سزاوار سرزمین، ملت، دولت و منابعی است که دیگری سزاوار آن نیست، چون «ما» دارای تاریخ، هویت، ملیت، دین یا مذهبی برتر است و این دلیل برتری بر «دیگری» است. این باور یا جهان ذهنی مستلزم داشتن سرزمین و ملت و دولتی است که دیگری در آن دارای حقوق نباشد؛ بدین جهت، نفی حضور دیگری و حقوق او به صورت منازعه و ستیزه برای حذف و از میان بردنش عینیت می‌یابد؛ این جهانی عینی به شکل تبعیض و سرکوب، تجاوز سرزمینی و اشغال، بمباران و کشتار انسان‌ها واقعیت پیدا می‌کند.

حال، نظریه برآمده از این تحلیل را می‌توان بدین شکل صورت‌بندی کرد:

«۱. روابط انسان‌ها و اجتماعات انسانی را می‌توان در شکل‌های کلی، از جمله معاشرت و ستیزه دسته‌بندی کرد؛ ۲. هر یک از این شکل‌ها مواد یا محتواهایی دارند که به فراخور بدین شکل‌ها موجودیت می‌دهند؛ ۳. جرائم مشخصاً در شکل ستیزه قابل تحلیل‌اند، از جمله در مصادیقی چون ستیزه فردی (مثل ستیزه زن و شوهر)، ستیزه گروهی (مثل ستیزه دو گروه قومی) و ستیزه ملی (مثل مخاصمه دو کشور)؛ ۴. جنایات بین‌المللی نیز مصادق شکل اجتماعی ستیزه‌اند که می‌توان مواد محرک آن‌ها را به‌ویژه با مطالعه تاریخ اجتماعی و جامعه‌شناسی تاریخی شناسایی کرد؛ ۵. توسعه‌طلبی سرزمینی امپراتوری‌ها و افزایش اقتدار و سلطه در برابر امپراتوری‌های رقیب، برتری‌طلبی ملی و قومی و مذهبی و در نتیجه استقلال - برتری‌طلبی (پذیرش صرفاً «ما») و نفی اقوام و ادیان یا مذاهب دیگر (نفی و حذف دیگری) مواد محرک شکل ستیزه و پدیداری جنایات بین‌المللی در سطح بین‌المللی‌اند؛ ۶. مقابل ستیزه، شکل اجتماعی معاشرت است که پدیداری‌اش مستلزم تساهل و مدارا و همگرایی سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است.»

ملاحظات اخلاقی

حامی مالی

مقاله هیچ کمک مالی مشخصی از نهادهای دولتی، تجاری یا غیرانتفاعی دریافت نکرده است. اعلامیه هوش مصنوعی مولد و فناوری‌های مبتنی بر هوش مصنوعی در فرایند نگارش در نگارش و آماده‌سازی این مقاله، از هوش مصنوعی استفاده نشده است.

تعارض منافع

در نگارش این مقاله هیچ گونه تعارض منافع وجود ندارد.

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

در نگارش مقاله از هر گونه جعل و سرقت علمی و هر گونه سوءرفتار پژوهشی اجتناب شده است.

بیانیه دسترسی به داده‌ها

هیچ داده‌ای در دسترس نیست.

سپاسگزاری

نویسنده از داوران ناشناس بابت نظرات سازنده‌شان تشکر می‌کند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

فهرست منابع

الف. منابع فارسی

۱. اتچیسون، اندی. «فصل نخست: نظریه جرم شناختی و جنایات بین‌المللی»، (برگردان امیر ایرانی). در: ایلیاس بانتکاس و امانوئلا میلوناکی. (۱۳۹۷ش). **رویکردهای جرم‌شناسی به حقوق بین‌المللی کیفری**، (برگردان گروهی از پژوهشگران علوم جنایی، به کوشش حمیدرضا نیکوکار). تهران: بنیاد حقوقی میزان.
۲. انجمن کلیمیان تهران، **تورات**، سفر پیدایش.
۳. بانتکاس، ایلیاس. «فصل مقدماتی: جرم‌شناسی میان‌رشته‌ای حقوق بین‌المللی کیفری»، (برگردان روح‌الدین کردعلیوند و حسین آقایی جنت‌مکان). در: ایلیاس بانتکاس و امانوئلا میلوناکی. (۱۳۹۷ش). **رویکردهای جرم‌شناسی به حقوق بین‌المللی کیفری**، (برگردان گروهی از پژوهشگران علوم جنایی، به کوشش حمیدرضا نیکوکار). تهران: بنیاد حقوقی میزان.
۴. جهان‌نگلو، رامین. (۱۳۷۴ش). **مدرنیته، دموکراسی و روشنفکران**، (چاپ اول). تهران: مرکز.
۵. دیوید فردریش. «فصل دوم: به سوی جرم‌شناسی جنایات بین‌المللی: ارائه چارچوب مفهومی و مبنایی»، در: آلت سمولرز و رولف هاومن. (۱۳۹۶). در: **جرم‌شناسی فراملی؛ به سوی جرم‌شناسی جنایات بین‌المللی**، (به کوشش حمیدرضا نیکوکار، چاپ اول). تهران: میزان.
۶. رضوی فرد، بهزاد. (۱۳۹۴ش). **حقوق بین‌الملل کیفری**، (چاپ دوم). تهران: بنیان حقوقی میزان.
۷. رضوی فرد، بهزاد. (۱۴۰۴ش)، **جرم‌شناسی جرایم و جنایات بین‌المللی. تحقیق و توسعه در حقوق کیفری و جرم‌شناسی**، ۲ (۳).
۸. زیمل، گئورگ. (۱۴۰۳). در اصل ۱۹۷۱ م. درباره فردیت و فرم‌های اجتماعی، (گزینش و مقدمه از دونالد لوین، ترجمه شهناز مسمی پرست، چاپ پنجم). تهران: ثالث.
۹. ضیایی بیگدلی، محمدرضا. (۱۴۰۱ش). **حقوق بین‌الملل بشردوستانه**، (چاپ ششم). تهران: گنج دانش.
۱۰. فلک، دیتر. (۱۳۹۵ش). **حقوق بشردوستانه در مخاصمات مسلحانه**، (به اهتمام و ویرایش سید قاسم زمانی و نادر ساعد، چاپ چهارم). تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش.
۱۱. قورچی بیگی، مجید. «جرم‌شناسی جرایم دولتی و غفلت جرم‌شناسی»، ص. ۹۲۹. در: علی حسین نجفی ابرندآبادی (زیر نظر). (۱۳۹۷ش). **دایرةالمعارف علوم جنایی حقوقی**، (کتاب سوم). تهران: بنیاد حقوقی میزان.
۱۲. کانت، ایمانوئل. (۱۴۰۴ش). **صلح پایدار**، (ترجمه محمد صبوری، چاپ دوم). تهران: کتاب پارسه.
۱۳. کرایب، یان. (۱۳۹۹ش). **نظریه اجتماعی کلاسیک، مقدمه‌ای بر اندیشه مارکس، وبر، دورکهم، زیمل**، (ترجمه شهناز مسمی پرست، چاپ چهاردهم). تهران: نشر آگه.
۱۴. نجفی ابرندآبادی، علی حسین. «جنایات بین‌المللی و جرم‌شناسی»، دیپاچه در: آلت سمولرز و رولف هاومن. (۱۳۹۶ش). **جرم‌شناسی فراملی؛ به سوی جرم‌شناسی جنایات بین‌المللی**، (به کوشش حمیدرضا نیکوکار، چاپ اول). تهران: میزان.

ب. منابع آلمانی

15. Bergmann, Jörg. (2011). *Von der Wechselwirkung zur Interaktion – Georg Simmel und die Mikrosoziologie heute*. Georg Simmels große «Soziologie»: Eine kritische Sichtung nach hundert Jahren, edited by Hartmann Tyrell, Otthein Rammstedt and Ingo Meyer, Bielefeld: transcript Verlag. Zugriff am 1. September 2025. https://www.uni-bielefeld.de/fakultaeten/soziologie/fakultaet/personen/emeriti/bergmann/publikationen/pdf/Bergmann_2011_Georg_Simmel_und_die_Mikrosoziologie_heute.pdf.
16. George Simmel. (1908). *Soziologie, Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaftung*. Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot.
17. Ingo Meyer. (2018). *Georg Simmel, Die Formen der Vergesellschaftung und die Kunst der Unterscheidung*. Zugriff am 31. Januar 2025. <https://www.soziopolis.de/georg-simmel.html>.

ب. منابع انگلیسی

18. Aydin-Aitchison, Andy. (2014). *Criminological Theory and International Crimes: Examining the Potential*, (Ilias Bantekas & Emmanouela Mylonaki (eds)). *Criminological Approaches to International Criminal Law* (Cambridge University Press), pp. 22-49, Edinburgh School of Law Research Paper No. 2018/10, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3157568> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3157568>
19. Burg, Stephen L. (1996). "CHAPTER 2. Ethnic Conflict and the Euro-Atlantic Community: The Yugoslav Crisis". *War or Peace?: Nationalism, Democracy, and American Foreign Policy in Post-Communist Europe*. New York: New York University Press, pp. 43-128. <https://doi.org/10.18574/nyu/9780814725030.003.0007>
20. Cartwright, Mark. "The Causes of WWII." *World History Encyclopedia*, 26 Mar 2024, Accessed 13 September 2025. <https://www.worldhistory.org/article/2409/the-causes-of-wwii/>.
21. David Churchill. (2018). "What is 'Historical Criminology'? Thinking Historically about Crime and Justice", *British Society of Criminology*, No. 82.
22. Editors of Encyclopaedia Britannica. (2025, February 25). Georg Simmel. *Encyclopedia Britannica*. Accessed 7 September 2025. <https://www.britannica.com/biography/Georg-Simmel>.
23. Frank McDonough. (1997). *The Origins of the First and Second World Wars*. Cambridge University Press.

24. Gagnon, V. P. (1995). "7. Historical Roots of the Yugoslav Conflict". *International Organizations and Ethnic Conflict*, (edited by Milton J. Esman and Shibley Z. Telhami, Ithaca). NY: Cornell University Press, pp. 179-197. <https://doi.org/10.7591/9781501734298-010>
25. Harrendorf, Stefan. (2014). "How Can Criminology Contribute to an Explanation of International Crimes?", *Journal of International Criminal Justice*, 12(2). <https://doi.org/10.1093/jicj/mqu020>.
26. Hopkins Burke, Roger. (2014). *An Introduction to Criminological Theory*, (Fourth edition). Routledg.
27. Hughes, Thomas A., Royde-Smith, John Graham. (2025). "World War II". *Encyclopedia Britannica*, 9 Sep. 2025. Accessed 13 September 2025. <https://www.britannica.com/event/World-War-II>.
28. Iain Channing, Alex Tepperman, Accessed 28 August 2025, *The Journal of Historical Criminology*: Mission Statement. <https://journalofhistoricalcriminology.pubpub.org/>
29. ICTR, The Genocide, Accessed 17 September 2025. <https://unictr.irmct.org/en/genocide>.
30. ICTY, *About the ICTY, The Former Yugoslavia*. Accessed 16 September 2025. <https://www.icty.org/en/about/what-former-yugoslavia/conflicts>
31. Lampe, John R., Allcock, John B. "Yugoslavia". *Encyclopedia Britannica*, 6 Sep. 2025. Accessed 16 September 2025. <https://www.britannica.com/place/Yugoslavia-former-federated-nation-1929-2003>.
32. Miller, Stuart T. (1988). The Road to War 1936–9. In: *Mastering Modern European History*. Macmillan Master Series. Palgrave, London. https://doi.org/10.1007/978-1-349-19580-0_28
33. Norwich University, *Six Causes of World War I*, Accessed 7 September 2025, <https://online.norwich.edu/online/about/resource-library/six-causes-world-war-i>
34. Per Jørgen Ystehede. (2025). "What is History for Criminology?" or "What we Talk about when we Talk about Historical Criminology." *The Journal of Historical Criminology*, 1(1).
35. Rasler, Karen, and William R. Thompson (2014). "Strategic Rivalries and Complex Causality in 1914." *The Outbreak of the First World War: Structure, Politics, and Decision-Making*, (Ed. Jack S. Levy and John A. Vasquez). Cambridge: Cambridge University Press, 65–86. Print.
36. *Rome Statute of the International Criminal Court*, Preamble.
37. Rothe, Dawn L., and Christopher W. Mullins. (2009). "Toward a Criminology of

International Criminal Law: An Integrated Theory of International Criminal Violations.” *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*, 33 (1), 97–118. <https://doi.org/10.1080/01924036.2009.9678798>.

38. Rummel, Erika and Eric MacPhail, (2024). “Desiderius Erasmus”. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <https://plato.stanford.edu/archives/sum2024/entries/erasmus/>.

ت. منابع فرانسوی

39. Julian Damon, (2005). La pensée de... Georg Simmel (1858-1918), *Informations sociales*, n° 123(3). <https://shs.cairn.info/revue-informations-sociales-2005-3-page-111?lang=fr>. <https://doi.org/10.3917/inso.123.0111>.

40. Matthieu Abgrall, (2024). «Rousseau, la guerre et l'État dans les relations internationales», Institut Rousseau, <https://institut-rousseau.fr/rousseau-la-guerre-et-letat-dans-les-relations-internationales/>.

41. Unioneuropeenne, *Histoire de l'UE*, Consulté 21 juil. 25. https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu_fr.

Resources

English

1. Aydin-Aitchison, Andy. (2014). Criminological Theory and International Crimes: Examining the Potential. Ilias Bantekas, Emmanouela Mylonaki (eds) Criminological Approaches to International Criminal Law (Cambridge University Press), pp. 22-49, Edinburgh School of Law Research Paper No. 2018/10, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3157568> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3157568>
2. Britannica Editors. "Zionism". Encyclopedia Britannica, 29 Aug. 2025, Accessed 20 September 2025. <https://www.britannica.com/topic/Zionism>.
3. Burg, Stephen L. (1996). "CHAPTER 2. Ethnic Conflict and the Euro-Atlantic Community: The Yugoslav Crisis". War or Peace?: Nationalism, Democracy, and American Foreign Policy in Post- Communist Europe, New York, USA: New York University Press, pp. 43-128. <https://doi.org/10.18574/nyu/9780814725030.003.0007>
4. Cartwright, Mark. "The Causes of WWII." World History Encyclopedia, 26 Mar 2024, Accessed 13 September 2025. <https://www.worldhistory.org/article/2409/the-causes-of-wwii/>.
5. Clay, Daniel, Lemarchand, René. "Rwanda". Encyclopedia Britannica, 15 Sep. 2025, Accessed 17 September 2025. <https://www.britannica.com/place/Rwanda>.
6. David Churchill (2018), "What is 'Historical Criminology'? Thinking Historically about Crime and Justice", British Society of Criminology, No. 82.
7. Editors of Encyclopaedia Britannica, (2025, February 25). Georg Simmel. Encyclopedia Britannica. Accessed 7 September 2025. <https://www.britannica.com/biography/Georg-Simmel>.
8. Editors of Encyclopaedia Britannica. "Rwanda genocide of 1994". Encyclopedia Britannica, 31 Jul. 2025, Accessed 17 September 2025. <https://www.britannica.com/event/Rwanda-genocide-of-1994>.
9. Frank McDonough (1997), The Origins of the First and Second World Wars, Cambridge University Press.
10. Gagnon, V. P. (1995). "7. Historical Roots of the Yugoslav Conflict". International Organizations and Ethnic Conflict, edited by Milton J. Esman and Shibley Z. Telhami, Ithaca, NY: Cornell University Press, pp. 179-197. <https://doi.org/10.7591/9781501734298-010>

11. Harrendorf, Stefan. (2014). "How Can Criminology Contribute to an Explanation of International Crimes?", *Journal of International Criminal Justice*, Volume 12, Issue 2, <https://doi.org/10.1093/jicj/mqu020>.
12. Hintjens Helen M. (1999). "Explaining the 1994 genocide in Rwanda". *The Journal of Modern African Studies*; 37(2): 241-286. doi:10.1017/S0022278X99003018
13. Hopkins Burke, Roger (2014), *An Introduction to Criminological Theory*, Fourth edition, Routledg.
14. Hughes, Thomas A., Royde-Smith, John Graham (2025). "World War II". *Encyclopedia Britannica*, 9 Sep. 2025. Accessed 13 September 2025. <https://www.britannica.com/event/World-War-II>.
15. Iain Channing, Alex Tepperman, Accessed 28 August 2025, *The Journal of Historical Criminology: Mission Statement*, <https://journalofhistoricalcriminology.pubpub.org/>
16. ICTR, *The Genocide*, Accessed 17 September 2025. <https://unictr.irmct.org/en/genocide>.
17. ICTY, *About the ICTY, The Former Yugoslavia*, Accessed 16 September 2025. <https://www.icty.org/en/about/what-former-yugoslavia/conflicts>
18. Lampe, John R., Allcock, John B.. "Yugoslavia". *Encyclopedia Britannica*, 6 Sep. 2025. Accessed 16 September 2025. <https://www.britannica.com/place/Yugoslavia-former-federated-nation-1929-2003>.
19. Miller, Stuart T. (1988). *The Road to War 1936–9*. In: *Mastering Modern European History*. Macmillan Master Series. Palgrave, London. https://doi.org/10.1007/978-1-349-19580-0_28
20. Nijim, Mohammed. 2022. "Genocide in Palestine: Gaza as a Case Study." *The International Journal of Human Rights* 27 (1): 165–200. doi:10.1080/13642987.2022.2065261.
21. Norwich University, *Six Causes of World War I*, Accessed 7 September 2025, <https://online.norwich.edu/online/about/resource-library/six-causes-world-war-i>
22. Per Jørgen Ystehede. (2025). "What is History for Criminology?" or "What we Talk about when we Talk about Historical Criminology." *The Journal of Historical Criminology*, volume 1, Issue 1.
23. Rached, Haifa, Damien Short & John Docker. (2014). "Nakba Memoricide: Genocide Studies and the Zionist/Israeli Genocide of Palestine", *Holy Land Studies*, Volume 13, Issue 1, <https://doi.org/10.3366/hls.2014.0076>.

24. Rasler, Karen, and William R. Thompson (2014). "Strategic Rivalries and Complex Causality in 1914." *The Outbreak of the First World War: Structure, Politics, and Decision-Making*. Ed. Jack S. Levy and John A. Vasquez. Cambridge: Cambridge University Press, 65–86. Print.
25. Rome Statute of the International Criminal Court, Preamble.
26. Rothe, Dawn L., and Christopher W. Mullins. (2009). "Toward a Criminology of International Criminal Law: An Integrated Theory of International Criminal Violations." *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice* 33 (1): 97–118. doi:10.1080/01924036.2009.9678798.
27. Rummel, Erika and Eric MacPhail, (2024). "Desiderius Erasmus", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, <https://plato.stanford.edu/archives/sum2024/entries/erasmus/>.

French

28. Julian Damon, (2005) . La pensée de... Georg Simmel (1858-1918) *Informations sociales*, n° 123(3). <https://shs.cairn.info/revue-informations-sociales-2005-3-page-111?lang=fr>. <https://doi.org/10.3917/inso.123.0111>.
29. Matthieu Abgrall, (2024), «Rousseau, la guerre et l'État dans les relations internationales», Institut Rousseau, <https://institut-rousseau.fr/rousseau-la-guerre-et-letat-dans-les-relations-internationales/>.
30. Union européenne, Histoire de l'UE, Consulté 21 juil. 25. https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu_fr.

German

31. Bergmann, Jörg. (2011), "Von der Wechselwirkung zur Interaktion – Georg Simmel und die Mikrosoziologie heute". *Georg Simmels große «Soziologie»: Eine kritische Sichtung nach hundert Jahren*, edited by Hartmann Tyrell, Otthein Rammstedt and Ingo Meyer, Bielefeld: transcript Verlag. Zugriff am 1. September 2025. <https://www.uni-bielefeld.de/fakultaeten/soziologie/fakultaet/person>
- 32.en/emeriti/bergmann/publikationen/pdf/Bergmann_2011_Georg_Simmel_und_die_Mikrosoziologie_heute.pdf.
33. George Simmel (1908), *Soziologie, Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaftung*, Leipzig, Verlag von Duncker & Humblot.

34. Ingo Meyer, (2018), Georg Simmel, Die Formen der Vergesellschaftung und die Kunst der Unterscheidung. Zugriff am 31. Januar 2025. <https://www.soziopolis.de/georg-simmel.html>.

In Persian

35. Aitchison, Andy. (2018). Chapter One: Criminological Theory and International Crimes. Translated by Amir Irani. In Ilias Bantekas & Emanouela Mylonaki, Criminological Approaches to International Criminal Law. Translated by a group of criminal law researchers, edited by Hamidreza Nikookar. Tehran: Mizan Legal Foundation.
36. Association of Tehran Jews. The Torah: Book of Genesis.
37. Bantekas, Ilias. (2018). Introductory Chapter: Interdisciplinary Criminology of International Criminal Law. Translated by Ruhoddin Kordaliwand & Hossein Aghaei Jannat-Makan. In Ilias Bantekas & Emanouela Mylonaki, Criminological Approaches to International Criminal Law. Translated by a group of criminal law researchers, edited by Hamidreza Nikookar. Tehran: Mizan Legal Foundation.
38. Adams, Paul. (2024). "The Previously Unseen Map That Promised Peace in the Middle East." BBC Persian. Retrieved October 14, 2025, from <https://www.bbc.com/persian/articles/ckgd39yvvgzo>
39. Jahanbegloo, Ramin. (1995). Modernity, Democracy and Intellectuals. First Edition. Tehran: Markaz Publishing.
40. Friedrich, David. (2017). "Chapter Two: Toward a Criminology of International Crimes: Presenting a Conceptual and Foundational Framework." In Alette Smeulers & Roelof Haveman, Supranational Criminology: Toward a Criminology of International Crimes. Edited by Hamidreza Nikookar. First Edition. Tehran: Mizan Publishing.
41. Razavifard, Behzad. (2015). International Criminal Law. Second Edition. Tehran: Mizan Legal Foundation.
42. Razavifard, Behzad. (2025). "Criminology of International Crimes and Offences." Biannual Journal of Research and Development in Criminal Law and Criminology, Vol. 2, No. 3.
43. Simmel, Georg. (2024 [1971]). On Individuality and Social Forms. Selected and introduced by Donald Levine. Translated by Shahnaz Mosammiparast. Fifth Edition. Tehran: Sales Publishing.

44. Ziaei Bigdeli, Mohammadreza. (2022). International Humanitarian Law. Sixth Edition. Tehran: Ganj-e Danesh Publishing.
45. Fleck, Dieter. (2016). The Handbook of International Humanitarian Law in Armed Conflicts. Edited by Seyed Ghasem Zamani & Nader Saed (Persian edition). Fourth Edition. Tehran: Shahr-e Danesh Institute for Legal Studies and Research.
46. Qorchi Beigi, Majid. (2018). "Criminology of State Crime and the Neglect of Criminology." p. 929 in Ali-Hossein Najafi Abrandabadi (Ed.), Encyclopedia of Criminal Legal Sciences, Vol. 3. Tehran: Mizan Legal Foundation.
47. Kant, Immanuel. (2025). Perpetual Peace. Translated by Mohammad Sabouri. Second Edition. Tehran: Parseh Translation and Publishing House.
48. Craib, Ian. (2020). Classical Social Theory: An Introduction to the Thought of Marx, Weber, Durkheim and Simmel. Translated by Shahnaz Mosammiparast. Fourteenth Edition. Tehran: Agah Publishing.
49. Najafi Abrandabadi, Ali-Hossein. (2017). "International Crimes and Criminology." Preface in Alette Smeulers & Roelof Haveman, Supranational Criminology: Toward a Criminology of International Crimes. Edited by Hamidreza Nikookar. First Edition. Tehran: Mizan Publishing.

پروشکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی